

ЕТАПИ РОЗВИТКУ СУБ'ЄКТНОСТІ СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

Навроцька М.С., Малихін О.В.

Національний університет біоресурсів і природокористування України

У статті дається визначення таких понять як «суб'єкт» та «суб'єктність». Окреслюються основні етапи розвитку суб'єктності студентів у процесі фахової підготовки. Позначаються стадії розвитку суб'єктності студентів. А також, під час стислого аналізу кожного з етапів, вказуються труднощі, з якими зіштовхуються майбутні фахівці у процесі розвитку суб'єктності.

Ключові слова: суб'єкт, розвиток суб'єктності студентів, особистість, фахова підготовка, майбутні фахівці.

Постановка проблеми. У нас час освіта становить невід'ємну частину розвитку та становлення особистості та соціуму. Але в сучасних умовах розвитку суспільства, ми можемо спостерігати за змінами сутностей та цілей освіти, що впливають на розвиток студентів як «суб'єктів» в процесі їх фахової підготовки. Перед студентами постають завдання, які вони зможуть реалізувати будучи відповідальними і самостійними особистостями, які є суб'єктами професійної, соціальної і особистісної життєдіяльності. Багато вчених стверджують, що «одна з найважливіших вимог до студентів, які ставить перед ними будь-яка майбутня професія, це чіткість соціальної та професійної позицій її представників. Саме завдяки цьому, майбутні фахівці виражають себе як «суб'єкти» у процесі фахової підготовки» [7].

Розуміння значущості освіти в сучасному житті дозволяє розглядати розвиток суб'єктності студентів як провідного чинника прогресивного розвитку суспільства. Сучасна ситуація жорсткості вимог до людини змінює характеристики його впливання в усі життєві сфери, в тому числі і в освіту, актуалізує проблему розвитку суб'єктної активності студента університету – особливої особистісної якості, що характеризується вибором варіантів досягнення освітніх результатів і побудови на їх основі життєвих і професійних перспектив.

Важливим показником професійного розвитку студентів, на думку науковців, є їхня позиція щодо майбутньої професії. Це виступає так званою характеристикою, що визначає вибір суб'єктом (студентом) свого професійного шляху, та розуміння відповідальності за здійснення діяльності й поведінки. Питання про розвиток суб'єктності студентів у процесі фахової підготовки стає особливо актуальним, коли відбувається осмислення студентом його основних професійних цінностей і сенсів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми розвитку суб'єктності студентів у процесі фахової підготовки приділено багато уваги. Про це писали й такі вчені як Н.А. Арістова, Є.І. Казакова, Ф.Г. Мухаметзянова, А.К. Осницький, В.А. Петровський, В.І. Слободчиков. Таким чином, ми можемо говорити, що дана проблема є однією з найбільш актуальних у всіх сферах людського розвитку.

Метою статті є окреслення етапів розвитку суб'єктності студентів у процесі фахової підготовки та їх сутнісно-змістовий аналіз.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Аналіз попередніх досліджень розвитку суб'єктності студентів показує, що сучасне динамічне середовище потребує підготовки фахівців, здатних адаптуватися до його особливостей, працювати за умов постійного оновлення інформації, зростання її обсягів. Суб'єктність освіти виступає як ідея формування спрямованості фахівців на професійно-особистісне самовдосконалення, а саме, налаштування себе для вирішення завдань. Але, під час процесу досягнення самовдосконалення існують певні ускладнення, як то креативно-професійна діяльність, коли фахівці на всіх етапах професійної соціалізації і наступної професійної діяльності виступають як суб'єкти, які самоорганізуються, тобто, мають свідомо обрати і прийняти професію як пріоритетну життєву цінність, а також, ухвалити найбільш оптимальні, з погляду їх особистісних прихильностей, шляхи оволодіння даною професією.

Навчальна діяльність у вищому навчальному закладі несе в собі певні труднощі для студентів, що характеризуються: волею вибору освітніх траєкторій і шляхів рішення задач професійного становлення; продуктивною взаємодією викладачів і студентів, їхнім взаємозбагаченням; рефлексією, усвідомленням і виробленням її цілей, змістів; становленням індивідуального стилю діяльності, заснованого на усвідомленні своєї унікальності та самоцінності.

Щоб, дослідити етапи розвитку суб'єктності студентів, спершу, необхідно розібрати сутність понять «суб'єкт» та «суб'єктність». Отже, «суб'єкт» – людина як джерело пізнання і перетворення дійсності; носій активності, який осмислено здійснює зміни в світі, в своєму житті та в житті інших людей. У широкому сенсі суб'єкт розглядається як творець власного життя, розпорядник душевних і тілесних сил; здатний перетворювати власну життєдіяльність у предмет практичного перетворення, який може оцінювати способи своєї діяльності, контролювати її хід і результати, змінювати її прийоми.

З точки зору філософії, «суб'єкт – це носій діяльності, який пізнає світ, що його оточує та впливає на нього. Тобто, це особа, яка здійснює властиву їй діяльність, яка спрямована на практичне перетворення предметної діяльності, а також, теоретичне й духовно-практичне оволодіння об'єктивною реальністю» [3]. Відповідно до такого визначення, ми можемо стверджувати, що суб'єктом є той, хто виконує певну дію, або той, від кого направлена дія.

Розглядаючи це ж саме поняття, спираючись на вчених психології, ми можемо сказати, що «суб'єктом називають реальну людину, суспільну істоту, яка наділена свідомістю та може за-своювати форми та методи пізнавальної діяльності. Засвоївши форми і методи пізнавальної діяльності, що поколіннями виробляються людством, суб'єкт здатен розвивати свої пізнавальні здібності та здатності до виконання пізнавальної діяльності цілеспрямовано» [2].

Терміном «суб'єктність» позначають у дослідженнях соціально-ціннісні якості особистості, які необхідно формувати в процесі суспільної взаємодії. Виходячи з вищесказаного, суб'єктна професійно-особистісна позиція розуміється як система ціннісно-смыслових відносин фахівця до соціокультурного оточення, самому собі і своїй діяльності.

У своїй роботі, присвяченій науково-теоретичному аналізу поняття «суб'єктність», Наталія Арістова розглядає «суб'єктність як якість особистості, особистісну характеристику та здатність, що повинні виражатися рівнем володіння активністю і свободою у процесі життєдіяльності» [4]. Виявити суб'єктність людини також можна через аналіз її спілкування з іншими, діяльності та самосвідомість у прийнятті тих чи інших рішень. Це каже нам проте, що суб'єктність особистості неможлива без її саморозвитку та вираження нею свободи власних дій. З цього слідує, що людина як суб'єкт певної діяльності володіє такими якостями як самостійність (що виражається прийняттям власних рішень), ініціативність (що виражається власним бажанням виконати ту чи іншу дію) та відповідальність (тобто розумінням всієї важливості своїх дій).

Спираючись на думки різних вчених, ми можемо зробити висновки з приводу визначення саме «суб'єктності студентів». Отже, суб'єктність студентів – це їхня здатність до самоосвіти та прийняття самостійних рішень, що стосуються їхньої майбутньої професії у процесі фахової підготовки. Майбутні фахівці, вступаючи до вищих навчальних закладів мають розуміти всю відповідальність за свої слова та дії будучи суб'єктами навчання. Студентам слід відійти від звичного для них стану, до якого вони звикли будучи школярами, коли за ним вівся постійний нагляд та відбувалось спонукання до вивчення тих чи інших предметів. Вони повинні осмислити важливість матеріалу, який їх надається у процесі фахової підготовки, адже це допоможе їх виразити себе суб'єктами навчальної діяльності.

Перед тим як перейти до визначення етапів розвитку суб'єктності, необхідно дослідити послідовність становлення студентів як «суб'єктів». В процесі становлення суб'єктності студентів у процесі фахової підготовки відбувається формування таких особистісних якостей студентів, як саморефлексія, самооцінювання та саморегуляція згідно з запропонованою структурою суб'єктності як особистісних якостей студента вищих навчальних закладів. Ці якості передбачають виявлення самими студентами власних досягнень, помилок, невдач; співвіднесення завдань і результатів своєї діяльності із педагогічним взірцем; врахування оцінки оточуючих. А також, визначення майбутніми фахівцями

причин невдач в професійній діяльності та пошук можливих варіантів вдосконалення власної професійної діяльності.

Окреслюючи етапи розвитку суб'єктності студентів у процесі фахової підготовки, ми маємо розуміти, що перш за все, у студентів повинні сформуватися навички самопізнання. Тобто, ставши студентами, необхідно вивчити свої властивості, окреслити для себе систему цінностей, поставити перед собою питання щодо життєвих намірів, провідних мотивів і мотивацій на майбутнє. Студенти мають оволодіти своїм характером та темпераментом, щоб керувати процесами пізнання (відчуття, сприйняття, пам'яті, уваги, мислення, мовлення тощо). Самопізнання дає можливість самостійно визначити шляхи успіху в процесі фахової підготовки, проаналізувати та удосконалити свою повсякденну діяльність. Майбутні фахівці мають навчитися володіти собою, розвивати в собі здібності до професійної інтерпретації життєвих обставин та вміти ухвалювати полісуб'єктні рішення в освітньому середовищі. Студенти мають формувати в собі альтернативні способи рішення життєвих та професійних проблем, а також, прагнути до самостійності та активності в навчальному процесі. Все вище перелічене можна об'єднати, назвавши першим етапом розвитку суб'єктності студентів, на якому відбувається об'єктна стадія розвитку суб'єктності студентів.

Після того, як у студентів сформуються навички самопізнання і здатність володіти собою у процесі фахової підготовки, вони переходять до наступного етапу розвитку суб'єктності. На цьому етапі майбутні фахівці мають оволодіти основами суб'єктної життєвої творчості, тобто ознайомитись з методологією суб'єктного навчання, а також, його основними поняттями, змістом і структурою суб'єктної позиції. Тобто, студенти мають розуміти, що навчання – це їхня власна справа, що без бажання та старань вони не досягнуть бажаних результатів у здобутті фахової підготовки. Вони мають самостійно відповідати за свої дії та бездіяльність, навчитись не надіятись на когось, а покладатись лише на себе.

Цей етап також характеризується створенням інформаційно-суб'єктного фону, актуалізацією пізнавальної рефлексії, що відбувається під час оволодіння цінностями і сенсами учбово-професійної діяльності, розвитком умінь створювати індивідуальні проекти життєвого шляху, фрагменти професійної діяльності, потребою в особовій і професійній самореалізації. Тобто, студенти починають використовувати набуті раніше знання та явлення щодо майбутньої професії під час фахової підготовки. Це так звана об'єктно-суб'єктна стадія розвитку суб'єктності студентів.

На цій стадії становлення суб'єктності розвиток студентів залежить від ступеня індивідуалізації і творчої спрямованості педагогічного процесу, що дозволяє майбутнім філологам усвідомити всі плюси власного зростання та розвитку у процесі фахової підготовки. Це відбувається завдяки різним формам навчальної діяльності, наприклад: організація спільної з викладачем роботи, навички формування діалогу, моделювання практичних ситуацій і т.д. На завершальній стадії цього етапу роль викладача значно ско-

рочується, він поступово стає лише регулятором навчальної діяльності майбутніх філологів, який у разі потреби може ненав'язливо і доброзичливо вносити корективи.

На наступному, вже третьому, етапі розвитку суб'єктності, у студентів формується готовність до самостійної постановки і професійних рішень теоретично прикладних завдань, що змінює відношення до власної життєдіяльності взагалі та до навчальної праці зокрема. Це так звана суб'єктивно-об'єктивна стадія розвитку суб'єктності студентів, на якій особливе значення надається розвитку регулятивних механізмів діяльності поведінки і спілкування, зокрема, розширенню індивідуальних шляхів творчого самовираження в процесі навчання. Перейшовши до цього етапу розвитку суб'єктності, студенти мають стати абсолютно самостійними у прийнятті рішень та відповідальності за свої дії. Вони, як майбутні фахівці певної професії, починають створювати та висувати власні ідеї щодо професійної діяльності. Все це спонукає студентів до пошуку власного підходу до професійної діяльності та до створення власних моделей майбутньої діяльності.

Завершуючи етапом розвитку суб'єктності студентів у процесі фахової підготовки є власне суб'єктивна стадія. Цей етап характеризується практичною реалізацією індивідуальних програм професійного саморозвитку студентів, коли вони вже можуть самостійно аналізувати свої навчаль-

но-професійні та життєві досягнення. Ця так звана «точка зростання» студентів актуалізує потреби самовдосконалення та набуття професійно-орієнтованих знань. Студенти потребують підвищення їх статусного значення не лише в особистісному, але й в суто професійному плані. Також, на цьому етапі можна спостерігати активне розгорнення суб'єктивної позиції вже так званих фахівців певних професій, а також побачити достатньо чітку систему їх поглядів і установок щодо власного життєвого та професійного шляху.

Висновки. Розглянувши структурні особливості суб'єктності студентів філологічних спеціальностей у процесі їх фахової підготовки, ми можемо говорити про те, що становлення і розвиток суб'єктності – це безперервний процес, який пов'язаний з творчими процесами студентів та їх здатність прийняття рішень, що стосуються майбутньої професії.

Усе сказане дозволяє зробити висновок, що розвиток суб'єктності студентів у процесі фахової підготовки має чотири етапи: об'єктивна стадія розвитку; об'єктивно-суб'єктивна стадія розвитку; суб'єктивно-об'єктивна стадія розвитку та власне суб'єктивна стадія розвитку. Проаналізувавши кожну стадію, можна сказати, що на всіх етапах розвитку суб'єктності студенти зіштовхуються з різними труднощами, подолання яких залежить від самомотивації та власного бажання досягти професіоналізму в освоєні майбутньої професії.

Список літератури:

1. Арістова Н.О. Теоретичні і методичні засади формування професійної суб'єктності майбутніх філологів [Текст] : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Наталія Олександрівна Арістова ; Національний авіаційний університет. – Київ, 2017. – 572 с.
2. Величко Е.В. Субъектность как системообразующий фактор и ресурс профессиональной компетентности студентов колледжа / Елена Владимировна Величко, Светлана Алигарьевна Минюрова // Педагогическое образование в России. – 2015. – № 2 – С. 17-21.
3. Коджаспирова Г.М. Словарь по педагогике / Г.М. Коджаспирова, А.Ю. Коджаспиров. – Москва: МарТ; Ростов н/Д: МарТ, 2005. – 448 с.
4. Колодько Т.М. До питання формування іншомовної соціокультурної компетенції студентів // Матеріали міжнародного наук.-практ. конференції НПУ імені М.П. Драгоманова «Підготовка вчителя початкових класів в умовах нової парадигми освіти». – Київ: НПУ, 2004. – С. 124-126.
5. Лернер И.Я. Процесс обучения и его закономерности / И.Я. Лернер. – Москва, 1980. – 96 с.
6. Лозова В.І. Теоретичні основи виховання і навчання: Навчальний посібник / В.І. Лозова, Г.В. Троцько / Харк. держ. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди – 2-е вид., випр. і доп. – Харків: «ОВС», 2002. – 400 с.
7. Подласый И.П. Педагогика. Новый курс: Учебник для студентов педагогических вузов: в 2 кн. / И.П. Подласый. – Москва: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1999. – Кн. 1: Общие основы. Процесс обучения. – 576 с.: ил.
8. Ягупов В.В. Теорія і методика військового навчання: Монографія / Василь Васильович Ягупов. – Київ: Тандем, 2000. – 380 с.

Навроцкая М.С., Малыхин А.В.

Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины

ЕТАПЫ РАЗВИТИЯ СУБЪЕКТНОСТИ СТУДЕНТОВ В ПРОЦЕССЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ

Аннотация

В статье дается определение таких понятий как «субъект» и «субъектность». Определяются основные этапы развития субъектности студентов в процессе профессиональной подготовки. Сказываются стадии развития субъектности студентов. А также, во время краткого анализа каждого из этапов, указываются трудности, с которыми сталкиваются будущие специалисты в процессе развития субъектности. **Ключевые слова:** субъект, развитие субъектности студентов, личность, профессиональная подготовка, будущие специалисты.

Navrotska M.S., Malykhin O.V.

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

STAGES OF DEVELOPMENT OF SUBJECTIVITY OF STUDENTS IN THE PROCESS OF PROFESSIONAL TRAINING

Summary

The article defines such concepts as "subject" and "subject". The main stages of the development of student subjectivity in the process of professional training are outlined. Affected stages of the development of student subjectivity. And also, during a brief analysis of each of the stages, indicate the difficulties faced by future specialists in the development of subjectivity.

Keywords: subject, development of student subjectivity, personality, vocational training, future specialists.